

CHRISTIAN LENEMARK

SJUKDOM, LITTERATUR OCH VÄRDE

Mottagandet av samtida sjukdomsberättelser
om cancer

TFL 2025:1–2. LITTERÄRA VÄRDEN OCH VÄRDERINGAR

DOI: <https://doi.org/10.54797/tfl.v55i1.55925>

ISSN: 2001-094X

– Litterära värden och värderingar –

Copyright © 2025 Author(s). This is an open access article distributed
under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0 License
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

”Blir inte konst för att man skriver om cancer.” Så löd rubriken på Linda Skugges recension av Kristina Sandbergs *En ensam plats* (2021). Den kom att utlösa en omfattande diskussion om vad som är tillåtet att skriva i en recension, särskilt när det är frågan om en författare som öppet delat med sig av sina erfarenheter av allvarlig sjukdom.¹ De som kritiserade Skugge menade att det är oetiskt att sparka på den som redan ligger.² Andra försvarade Skugge och framhöll att hon hade satt fingret på en utbredd tendens hos förlagen att prioritera personliga, traumatiska berättelser framför litterär kvalitet.³ I debatten ställdes etik mot estetik, estetik mot kommersialism och verklighetsinriktad litteratur mot fiktion.

Sandberg-debatten illustrerar hur självbiografiska sjukdomsberättelser, så kallade autopatografier, ofta ger upphov till diskussion och debatt när de når en bredare litterär och kulturell offentlighet.⁴ I en svensk kontext har detta varit särskilt påtagligt i de fall där kvinnliga författare och kulturskribenter skildrat sina sjukdomserfarenheter. Liknande debatter har utspelats kring Ann Heberleins *Jag vill inte dö, jag vill bara inte leva* (2009) och Sara Meidells *Ut ur min kropp* (2022), vilka, likt Sandbergs verk, gav upphov till långvariga diskussioner på kultursidor och i sociala medier.⁵

Samtidigt som utgivningen av autopatografier har ökat markant under 2000-talet – något som tyder på att förlagen tillskriver dem ett betydande ekonomiskt värde och att läsarna i sin tur uppfattar dem som värdefulla – är det förhållandevis få av dessa verk som blir föremål för de litterära värdeförhandlingar som äger rum på tidningarnas kultursidor.⁶ Majoriteten uppmärksammas överhuvudtaget inte där. Detta gäller särskilt många av de egen- eller hybridutgivna

autopatografier som främst riktar sig till anhöriga och andra sjukdomsdrabbade – en typ av livsberättelser som G. Thomas Couser, i sin inflytelserika studie *Recovering Bodies. Illness, Disability, and Life-Writing* (1997), placerar i den innersta kretsen av ett system av koncentriska cirklar.⁷ Dessa texter ingår i ett kretslopp av sjukdomsberättelser som litteraturkritiken i regel inte befattar sig med. Inte heller sjukdomsberättelser skrivna av kända personer, vilka ofta blir omskrivna i medierna i intervjuer och reportage, väcker något större intresse i detta sammanhang.⁸

De sjukdomsberättelser som lyckas attrahera litteraturkritikens uppmärksamhet återfinns snarare i den yttersta cirkeln i Cousers modell – de är skrivna för en bred offentlighet och i regel av författare och kulturskribenter med redan etablerade positioner på det litterära fältet.⁹ Kristina Sandberg hade, innan utgivningen av *En ensam plats*, nått stora framgångar med sin romantriologi om hemmafrun Maj, vars sista del belönades med Augustpriset 2014. Om man begränsar sig till sjukdomsberättelser som, likt Sandbergs, kretsar kring cancer – det inom den svenska sjukdomsberättelsegenren vanligaste temat –¹⁰ kan även flera andra verk av framstående författare nämnas. Bland dessa återfinns Agneta Klingspors *Stängt pga hälsosjäl* (2010), Henning Mankells *Kvicksand* (2014), Yvonne Hirdmans *Behandlingen. 205 dagar i kräfterike* (2019), Niklas Rådströms *Som har inget redan hänt* (2021) och Göran Greiders *Barndomsbrunnen. En historia om sjukdom och minne i brutna rader* (2021). Även Beate Grimstruds *Jag föreslår att vi vaknar* (2019) kan räknas in i denna kategori, även om den snarare är en självbiografisk roman än en renodlad autopatografi.

I det följande riktas intresset mot hur dessa verk tas emot. Artikeln fokuserar således på mottagandet av sjukdomsberättelser skrivna av etablerade författare, till skillnad från egen- eller hybridutgivna samt kändiscentrerade autopatografier, vilka karaktäriseras av andra intentioner och uttrycksformer. Syftet är mer precist att undersöka hur samtida svenska litteraturkritiker värderar dessa berättelser, för att därigenom synliggöra vilka normer och förhållningssätt som präglat den kritiska diskussionen om litteratur och sjukdom under 2000-talets inledande decennier.

Material, värdeteoretiska utgångspunkter och metod

Analysen bygger på ett material bestående av 75 recensioner av de ovan nämnda verken, publicerade i svenska dags- och kvällstidningar under drygt ett decennium.¹¹ Även om recensioner, som Johan Svedjedal påpekar, enbart utgör en del av ett litterärt verks receptionshistoria, är de en fruktbar utgångspunkt för att undersöka synen på samtida självbiografiska sjukdomsberättelsers värde och funktion.¹² Även om det vore intressant att studera hur ”vanliga” läsare värderar detta slags berättelser, kvarstår faktum att recensioner – trots det återkommande talet om litteraturkritikens kris – fortfarande spelar en central roll i värderingshänseende. Som Lina Samuelsson konstaterar i sin avhandling *Kritikens ordning. Svenska bokrecensioner 1906, 1956, 2006* (2013), fungerar recensioner som ”ett av det litterära verkets första möten med offentligheten” och de utgör således ”ett värdefullt tidsdokument”.¹³ När det gäller sjukdomsberättelser är recensioner även särskilt intressanta att studera eftersom de, i lika hög grad som verken själva, speglar och bidrar till att forma och förstärka kulturella föreställningar och normer om sjukdom.¹⁴

Ur teoretisk synvinkel närmar jag mig recensionsmaterialet utifrån en konstruktivistisk syn på värde. I likhet med det RJ-finansierade projektet ”Att förhandla litterärt värde” (2013–2017), som jag medverkade i, utgår jag från Barbara Herrnstein Smiths teori om att litterärt värde inte är statiskt eller essentiellt, utan något som kontinuerligt ”görs” av olika aktörer genom olika värdeskapande handlingar.¹⁵ Herrnstein Smith beskriver värderingen av ett verk som ”en fortlöpande process som försiggår via ett stort urval av individuella aktiviteter och sociala och institutionella verksamheter”.¹⁶ Denna process, menar hon, påbörjas redan när författaren sätter pennan mot pappret, fortsätter genom olika verbala och icke-verbala, explicita och implicita uttryck för värdering, och mynnar ut i de ”högt specialiserade och institutionaliserade former[na] för värdering” – till vilka den litteraturkritik som står i fokus för denna artikel hör.¹⁷ I enlighet med Herrnstein Smiths resonemang intresserar jag mig för hur sjukdomsberättelsernas värde ständigt är föremål för förhandling och omförhandling. I stället för att ta ett helhetsgrepp på alla värde-

förhandlingsprocessens aktörer och nivåer begränsar jag mig dock till de värderingar som görs inom ramen för den samtida svenska litteraturkritiken.

För att närmare analysera hur dessa värdeförhandlingar tar sig uttryck i recensionsmaterialet utgår jag från fyra av de fem värdekategorier som användes i det nämnda projektet: stil- och formvärden, kunskapsvärden, emotionella värden och sociala värden. Med stil- och formvärden avses litterära kvaliteter som rör språk, litterär stil och komposition; kunskapsvärden handlar om verkens förmåga att förmedla insikter och erfarenheter; emotionella värden rör deras kapacitet att beröra och engagera läsaren på ett känslomässigt plan; och sociala värden omfattar litteraturens roll i att skapa gemenskap och förankring i sociala sammanhang.¹⁸ Den femte kategorin – ekonomiska värden – aktualiseras inte. Den är visserligen relevant i ett sjukdomsberättelsesammanhang, inte minst eftersom autopatografier tycks vara ekonomiskt lönsamma ur ett förlagsperspektiv, men i recensionsmaterialet spelar de en marginell roll (även om undantag förekommer, vilket den inledningsvis nämnda Skugge-recensionen tydligt illustrerar). Det bör samtidigt påpekas att dessa värdekategorier varken är uttömmande eller strikt åtskilda; snarare tenderar de att överlappa varandra. I analysen uppmärksammas således inte enbart hur dessa enskilda värden kommer till uttryck, utan även hur de länkas samman i det som i artikelns avslutning benämns som värdekedjor, i vilka olika former av värde stödjer, förutsätter eller förstärker varandra.

Metodologiskt utgår jag, likt Samuelsson, från ett diskursivt perspektiv och behandlar recensionerna som ”en gemensam text”.¹⁹ Konkret innebär detta att jag fokuserar på de värden som återkommer i materialet och inte analyserar mottagandet av de enskilda verken var för sig. Målet är att identifiera mönster och strukturer, men också att uppmärksamma avvikelser där sådana förekommer. Det diskursiva perspektivet öppnar också upp för att beakta vad som inte sägs, vilka aspekter som tystas ned eller förbises, och hur detta förhåller sig till frågor om värde och värdering.

Värdefrågan i tidigare forskning

Trots den ökande utgivningen av sjukdomsberättelser både i Sverige och internationellt har den värdeproblematik som står i fokus här inte ägnats någon större uppmärksamhet i forskningen.²⁰ Fokus har i stället huvudsakligen legat på gestaltningen av sjukdomserfarenheter, ofta med utgångspunkt i fenomenologiskt orienterade perspektiv.²¹ Man har kort sagt tagit fasta på hur ”[i]llness calls for stories”, för att låna Arthur W. Franks berömda formulering, snarare än de värderingar och reaktioner som dessa sjukdomsberättelser framkallar i offentligheten.²² Det är denna forskningslucka som denna artikel avser att adressera.

Avsaknaden av empiriska studier av mottagandet och värderingen av sjukdomsberättelser innebär emellertid inte att värdefrågan helt har förbisetts i forskningen. Tvärtom har man gång på gång tangerat den, fast då utifrån mer övergripande och generaliserande perspektiv och hela tiden med fokus på sjukdomsberättelserna i sig själva. Detta märks särskilt i diskussioner om sjukdomsberättelsernas kulturella värde, samt i försök att motivera deras vetenskapliga relevans som studieobjekt. Ett värde som vanligtvis accentueras i dessa sammanhang är deras kunskapsvärde, att de erbjuder insikter i vad det innebär att drabbas av svår sjukdom, vilket kan komplettera och nyansera den biomedicinska och kliniskt präglade förståelsen av sjukdom.²³ Ett annat värde som aktualiseras gång på gång är sjukdomsberättelsernas terapeutiska värde, både för den som skriver och den som läser, särskilt om läsaren har liknande erfarenheter.²⁴ De anses kunna ge tröst och igenkänning, vilket gör dem viktiga för den sociala och emotionella bearbetningen av sjukdom. Vidare framhävs sjukdomsberättelsernas emotionella värde genom att de anses göra läsaren mer empatisk och inlämnande. Detta är ett särskilt vanligt argument inom den forskning som försöker överbrygga avståndet mellan medicin och humaniora genom att betona att litteratur och läsning är viktiga inslag på läkarutbildningen och inom vården.²⁵

I den internationella forskningen går det även att skönja vissa ansatser som uppmärksammar och problematiserar den misstänksamma och skeptiska attityd som i hög grad präglar mottagandet av sjukdomsberättelser, och som Skugges recension vittnar om även gör

sig påmind i en svensk kontext. I *Illness as Narrative* (2012) påpekar Ann Jurecic att många kritiker i en anglosaxisk kontext tenderar att avfärda sådana berättelser som naiva, essentialistiska och opolitiska, som "misery memoirs" och "victim art", ibland till och med utan att ha tagit del av dem.²⁶ Med inspiration från bland andra Eve Kosofsky Sedgwick och Rita Felski föreslår hon en reparativ läsart som ett mer konstruktivt alternativ till den distans, skepsis och föraktfulla attityd som ofta utmärker det kritiska bemötandet av sjukdomsberättelser. En reparativ läsning innebär inte att man avstår från analys eller okritiskt godtar varje subjektiv erfarenhet, utan att man närmar sig texten med empati, intellektuell ödmjukhet och en vilja att förstå snarare än att avslöja. I stället för att se sjukdomsberättelser som ideologiskt suspekta eller berättartekniskt banala, uppmanar Jurecic till en hållning som tar deras etiska och existentiella dimensioner på allvar. Att läsa reparativt handlar ytterst om att lyssna, snarare än att misstänkliggöra; att läsa med texten, snarare än mot den.²⁷

Även Couser berör värdefrågan i den redan nämnda studien. Han framhåller att sjukdomsberättelser placerar litteraturkritikern – i vid mening – i en obekväm och besvärlig position. Hur ska man egentligen, frågar han, värdera skildringar av djupt personliga och inte sällan livshotande sjukdomstillstånd? Den existentiella angelägenheten och den emotionella tyngden i dessa texter gör det svårt att tillämpa konventionella litteraturkritiska kriterier, såsom en estetisk måttstock, utan att det riskerar framstå som kyligt, eller rent av etiskt tvivelaktigt. Samtidigt motsätter sig Couser tanken på att sjukdomsberättelser bör undantas från värdering. Att avstå från kritisk prövning innebär, menar han, att ytterligare marginalisera en i ett kritikersammanhang redan utsatt genre.²⁸

Med utgångspunkt i Jurecics och Cousers resonemang kan man rikta blicken mot den specifika situation som dagens litteraturkritiker befinner sig i när de recenserar sjukdomsberättelser. Hur hanterar de den grundläggande misstänksamhet mot genren som Jurecic lyfter fram? Kan man urskilja tendenser till en mer reparativ läsart – en vilja att lyssna snarare än att misstänkliggöra – och hur kommer en sådan ansats eller vilja till uttryck i kritikernas värderingar? Samtidigt väcker Cousers resonemang frågor om recensenternas position. Hur förhåller de sig till den känslomässigt och etiskt komplexa situation

som han beskriver, och vilka strategier använder de för att navigera de värdemässiga utmaningar som sjukdomsberättelsegenren i allmänhet – och dessa autopatografier i synnerhet – ställer dem inför?

I det följande närmar jag mig dessa frågor genom en analys av hur olika värden artikuleras och förhandlas i recensionsmaterialet, med särskilt fokus på kunskap, känslor, stil och form, samt berättelsernas sociala och kulturella värdedimensioner.

Att värdera sjukdomsberättelser – en litteraturkritisk utmaning

Den värdeproblematik som Jurecic och Couser belyser från olika utgångspunkter aktualiseras på flera sätt i recensionsmaterialet. Inte sällan kommer den till uttryck redan i inledningen av recensionerna, där recensenten metakommunicerar kring svårigheterna med att bedöma och värdera detta slags litteratur. Mikael R Karlsson inleder exempelvis sin recension av Henning Mankells *Kvicksand* med att konstatera att "[d]e här böckerna är förstås närmast omöjliga att recensera", och fortsätter sedan med att lista de utmaningar han upplever att sjukdomsberättelser i allmänhet ställer honom inför:

Ska man väga dem i samma litterära vågskål som de andra? Vad skriver man om böckerna inte håller måttet? Tänk om de livsfilosofiska utvikningar som alltid finns med visar sig banala eller personens livsöde ointressant?²⁹

Citatet illustrerar inte enbart den obekvämhetskänsla som Couser förknippar med värderingen av sjukdomsberättelser, utan också en djupare osäkerhet inför huruvida etablerade litteraturkritiska kriterier är tillämplbara. Även om recensenten inte specificerar vilka kriterier han syftar på, antyder formuleringen "om böckerna inte håller måttet" ett fokus på stil- och formmässiga aspekter. Samtidigt pekar det efterföljande resonemanget mot att värderingsproblematiken också berör berättelsernas kunskapsvärde. Här framskymtar en implicit värdenorm. Sjukdomsberättelser förväntas undvika livsfilosofisk banalitet och skildra intressanta livsöden.

En liknande osäkerhet inför kritikerns roll framkom i mottagandet

av Göran Greiders *Barndomsbrunnen*. I *Dagens Nyheter* reflekterade Po Tidholm över den tilltagande trenden med författare som skriver om sina cancererfarenheter:

Litteraturkritikerna får i och med detta nya utmaningar, för hur gör man den dagen en författare inte gör det bra? När mötet med sjukdomen som kan ta ditt liv inte resulterar i god text utan i banaliteter och gnäll? När böckerna inte lever upp till de inbyggda förväntningarna på att en sjukdomsskildring också ska vara uppbygglig och helst ha ett gott slut?³⁰

Tidholms formuleringar bekräftar att sjukdomsberättelser utmanar den traditionella synen på kritikern som en smakdomare vars främsta uppgift är att värdera ett litterärt verks estetiska kvalitet. Vad han avser med ”god text” preciseras inte, men antyds direkt genom dess motsats, ”banaliteter” och ”gnäll”. Samtidigt artikulerar han en kulturellt förankrad norm som innebär att sjukdomsberättelser bör vara uppbyggliga och optimistiska. Denna förväntan ligger nära det som Kathryn Conway beskriver i *Beyond Words. Illness and the Limits of Expression* (2007) som triumfatoriska narrativ, där överlevnad, styrka och personlig utveckling står i centrum.³¹ Som Conway noterar utifrån amerikanska exempel, är det också vanligt att recensenter på dessa sätt inleder med att distansera sig från sjukdomsberättelsen som genre. Men när texten värderas positivt, övergår den inledande skepsisen nästan rutinmässigt till en bekräftelse av verket som ett undantag från vad man ser som genrens brister – en argumentationslinje som också återspeglas i Karlssons och Tidholms recensioner.³² Efter att Karlsson uttryckt sina farhågor inför att bedöma Mankells *Kvicksand* slår han fast: ”Jag hade inte behövt oroa mig.” På liknande sätt konstaterar Tidholm att ”Göran Greider hamnar aldrig i det där”.³³ I båda fallen framhålls alltså textens värde genom en positionering mot ett mer eller mindre outtalat sjukdomsberättelseparadigm och en genre man i grunden är skeptisk till, men som det recenserade verket lyckas överskrida.

Det är med andra ord verkens påstådda unicitet i förhållande till sjukdomsberättelsegenren som lyfts fram i dessa sammanhang. Detta skulle kunna ses som ett uttryck för den reparativa läsart som Jurecic förespråkar. Samtidigt innebär det ofrånkomligen ett misstänklig-

görande av sjukdomsberättelser som sådana, vilket överensstämmer med hur defaultläget i den kritiska receptionen av sjukdomsberättelser har varit och i många fall fortfarande är att anamma ett slags misstänksamhetens hermeneutik. Ett annat tydligt exempel på detta är Jan Cedars recension av Agneta Klingspors *Stängt pga hälsosjäl*, där han uttryckligen markerar sitt motstånd mot genren – ”sjukdomsskildringar är inte det jag helst söker mig till” – för att därefter lyfta fram att det ”den här gången” varit ”värt att utsätta sig för obehaget”.³⁴

Likartade värdeomdömen som fokuserar på hur verken överskrider sjukdomsberättelsegenrens gränser förekommer frekvent i recensionsmaterialet och kan förstås som ytterligare uttryck för recensenternas försök att handskas med de utmaningar genren medför i litteraturkritiskt hänseende. Ingrid Elam beskriver exempelvis Yvonne Hirdmans *Behandlingen* med orden: ”Om cancerdagböcker är ett ’fack’ spränger hennes minsann väggarna.”³⁵ Jakob Carlander lyfter fram Niklas Rådströms *Som har inget redan hänt* genom att betona att ”infallsvinkeln” inte är ”den vanliga.”³⁶ På ett liknande sätt framhåller Kristofer Folkhammar att Beate Grimsruds *Jag föreslår att vi vaknar* är ”långt ifrån positivt-tänkande-attityd och jag-ska-besegra-min-cancermagi”.³⁷ Denna sistnämnda karaktärisering ligger nära hur man inom forskningen om kvinnors bröstcancerberättelser problematiserat den starka kulturella värderingen av det optimistiska och lyckliga slutet – en norm som i Tidholms recension alltså lyfts fram som en central värdenorm för kritikern att förhålla sig till.³⁸

En annan tendens som speglar kritikernas ambivalens inför sjukdomsberättelsegenren är benägenheten att placera de recenserade verken i andra genrekategorier. *Kvicksand* och *Som har inget redan hänt* kallas tankeböcker, *Barndomsbrunnen* ”en klassresenärs memoarer”, och *Jag föreslår att vi vaknar* beskrivs som en kärleksberättelse och ”en sagobok med verklighetsbakgrund”.³⁹ Torgny Nordin går ännu längre i sin recension av *Behandlingen*, där han inledningsvis uppehåller sig vid vad boken *inte* är: den är ”inte en bok om sjukdomen i sig”, handlar ”inte om sjukvårdens eventuellt bristande resurser”, innehåller inga ”klämkäcka tips om hur hon [Hirdman] segrande vann striden”. Med tydlig syftning på den kampmetaforik som Susan Sontag kritiserade i *Sjukdom som metafor* (1978) konsta-

terar han att ”*Behandlingen* går inte att beskriva med hjälp av militär metaforik.”⁴⁰

Genom att på dessa sätt betona att verken överskrider den traditionella sjukdomsberättelsegenrens gränser – alternativt bäst karaktäriseras i enlighet med andra genrer – är det tydligt att kritikerna försöker hantera den värdemässiga osäkerhet som dessa sjukdomsberättelser väcker. Samtidigt fungerar dessa strategier som sätt att bevara den egna kritiska auktoriteten. Ytterligare en strategi som pekar i samma riktning är att vissa av dem helt undviker att fälla explicit värderande omdömen och i stället enbart återberättar innehållet – en hållning som Couser varnar för, eftersom den i praktiken riskerar att förminska sjukdomsberättelsernas kulturella och litterära värde.⁴¹ Att sjukdomsberättelserna i dessa fall ens uppmärksammas och blir föremål för en recension kan emellertid, i enlighet med Herrnstein Smiths konstruktivistiska värdeperspektiv, i sig ses som ett upphöjande av deras litterära värde, särskilt i jämförelse med de sjukdomsberättelser som överhuvudtaget inte får någon uppmärksamhet.

Känslomässig närhet och distans

Mot bakgrund av den distans som flera av kritikerna markerar i sina recensioner gentemot sjukdomsberättelsen som genre, är det anmärkningsvärt hur deras värdeomdömen samtidigt i hög grad kretsar kring de känslor som dessa berättelser väcker. Ord som *gripande* och *berörande* återkommer frekvent, men även i sammanhanget mer oväntade känsloladdade ord som *underhållande*. Det antyder att kritikerna i grunden förhåller sig sympatiskt till just dessa verk, även om de, som vi sett, mer eller mindre explicit uttrycker skepsis mot sjukdomsberättelsegenren.⁴²

Särskilt iögonfallande är de fall där recensenterna beskriver hur de blivit så starkt känslomässigt påverkade av berättelserna att de tvingats avbryta läsningen. ”Vid något tillfälle är jag tvungen att ta en paus i läsandet innan jag orkar fortsätta”, skriver *Smålands Dagblads* recensent om *Jag föreslår att vi vaknar*.⁴³ På liknande sätt konstaterar Nina Björk i sin recension av samma bok i *Dagens Nyheter* att ”det räcker att läsa på ytan för att jag ska lipa som ett barn”.⁴⁴ Även Annelie Bränström-Öhman betonar hur läsningen av *En ensam plats*

ställt henne inför något av en känslomässig prövning som också haft fysiska implikationer. Det handlar, framhåller hon, om en text som ”gör ont, skrovlar mot ögat som läser”.⁴⁵

Det intressanta i dessa fall är inte enbart att recensenterna redovisar den starka känslomässiga effekt som texterna har på dem, utan att denna förmåga att framkalla fysiskt och emotionellt obehag värderas positivt. Detta står i kontrast till den litteraturvetenskapliga och litteraturkritiska tradition som sedan Wimsatt och Beardsleys essä om ”det affektiva felslutet” betraktat känslomässig läsning som problematisk eftersom den bryter mot idealet om kritisk distans.⁴⁶ Men som Rita Felski framhåller i *Uses of Literature* (2008) och *Hooked. Art and Attachment* (2020), utgör detta ideal i många avseenden en (manlig) fiktion. Med hjälp av begrepp som ”enchantment” och ”attachment” visar hon hur konstnärlig tillägnelse alltid är relationell – att läsa, se eller lyssna innebär att gå in i en känslomässig relation till verket. Känslor är således inte avvikelser från kritisk tillägnelse, utan en av dess förutsättningar.⁴⁷ När kritikerna ovan uttrycker att de blivit omskakade och starkt berörda, synliggörs därmed en aspekt av läsning som länge varit förbisedd i teorin, men som i praktiken varit ständigt närvarande och som dessa sjukdomsberättelser aktualiserar.

Samtidigt framträder en tydlig genusasymmetri i hur känslor värderas i relation till de kvinnliga respektive manliga sjukdomsberättelserna. I recensionerna av de kvinnliga författarnas texter framstår den känslomässiga respons som de väcker som förmerande deras värde. Värderingen av de manliga sjukdomsberättelserna är betydligt mer återhållsam när det gäller redogörelser för recensentens känslomässiga reaktioner. Även om vissa kritiker noterar att Mankells, Rådströms och Greiders böcker berört dem, framhålls deras värde ligga i att de undviker att väcka alltför starka känslor. Här framstår idealet om kritisk distans som mer styrande, vilket kan förstås i relation till en maskulinitetsnorm som förbundet manligt skapande med förnuft, kontroll och känslomässig återhållsamhet.⁴⁸ Ett undantag som bekräftar regeln återfinns i Dan Sjögrens recension av *Som har inget redan hänt*, där han framhåller att textens gestaltning av sjukdomsförloppet ”skrämmar” honom – ett uttryck för det som man med Felski skulle kunna beskriva som berättelsens ”shock value”, dess förmåga att på ett positivt sätt skaka om läsaren.⁴⁹

En annan genusrelaterad skillnad i värderingen rör synen på sentimentalitet, en aspekt som särskilt aktualiseras i recensionerna av de manliga sjukdomsberättelserna. Som James Chandler påpekar är sentimentalitet ett i många avseenden mångbottnat begrepp, som genom historien ansetts vara "an exclusively pejorative term for the quality of some objects or modes".⁵⁰ Även i detta kritikersammanhang är det tydligt att sentimentalitet står lågt i kurs. Begreppet används dock inte uttryckligen för att kritisera, utan för att lyfta fram att de manliga författarnas verk är osentimentala. Väl att märka handlar det då inte om de känslor verket väcker hos läsaren, utan om hur känslor gestaltas i texterna. *Kvicksand* beskrivs som en samling "[o]sentimentala berättelser om liv och död", medan *Som har inget redan hänt* karaktäriseras som en skildring där Rådström gestaltar sitt liv "på ett osentimentalt sätt".⁵¹ Den positiva värderingen av denna återhållsamhet förstärker intrycket av att sjukdomsberättelsernas känslomässiga dimensioner betraktas som mer problematiska – eller åtminstone mer i behov av reglering – när de skrivs av män än av kvinnor.

Ett belysande perspektiv på denna asymmetri erbjuder den teori om känslors sociala villkor som Adam Smith formulerade i 1700-talets England, men som fortfarande är högst relevant. Enligt Smith uppstår sympati först när känslor uttrycks på ett sätt som andra kan identifiera sig med. För stark affekt kan verka fränstötande, vilket gör att den som söker förståelse måste kalibrera sitt uttryck – dämpa det för att möjliggöra igenkänning.⁵² Ett sätt att förstå recensenternas framhållande av de manliga författarnas återhållsamma och osentimentala stil är som ett uttryck för just denna norm, där känslor är tillåtna men bör framträda i reglerad och kontrollerad form. Det speglar även hur Mankells och Rådströms texter, men även Greiders, ur gestaltningssynpunkt utmärks av vad jag i ett annat sammanhang benämner "omvägens estetik".⁵³ I stället för att direkt gestalta sjukdomserfarenheten riktas uppmärksamheten mot andra aspekter av livet, särskilt barndomen. Även om detta förhållningssätt skulle kunna uppfattas som sentimentalt i sig – särskilt med tanke på att ordets semantiska betydelse ligger nära en nostalgisk längtan efter det förflutna – bedöms det paradoxalt nog av kritikerna som dess motsats.

I kontrast till detta lyfts de kvinnliga författarnas sjukdomsberättelser fram, men inte enbart för deras förmåga att väcka kritikernas

känslor utan för hur de gestaltar och förmedlar vad Sianne Ngai kallar "ugly feelings" – exempelvis vrede, bitterhet eller irritation.⁵⁴ Det gäller särskilt Hirdmans och Sandbergs verk, där författarnas vrede och ilska beskrivs i positiva termer, som ett uttryck för autenticitet och politiskt motstånd.⁵⁵ "Sjukdomen ska besegras med vrede, inte med tålmod", skriver Ingrid Elam uppskattande om *Behandlingen*.⁵⁶ På liknande sätt beskriver Annelie Bränström-Öhman erkännsamt *En ensam plats* som ett verk där vreden ger berättelsen både skärpa och ett normbrytande tilltal. Hennes läsning av Sandbergs autopatografi ligger i hög grad nära vad Emilia Nielsen kallar "disruptive breast cancer narratives", det vill säga berättelser som bråkar med de kulturella normer för att skildra erfarenheter av bröstcancer som kommer till uttryck inom den dominerande Rosa bandet-kulturen.⁵⁷ Det är enligt Bränström-Öhman frågan om en bångstyrig text som inte ber om ursäkt för sig, utan utmärks av "ett stegrande hållkäften-nu-pratar-JAG-raseri".⁵⁸

När det gäller emotionella värden framträder således en tydlig skillnad även när det gäller hur manliga och kvinnliga sjukdomsberättelser värderas ur gestaltningssynpunkt. I ett vidare perspektiv speglar denna skillnad ett genusbundet mönster där förnuft ställs mot känsla, emellertid utan att det senare nödvändigtvis tillskrivs ett lägre värde. De manliga författarnas förmåga att upprätthålla känslomässig distans till sjukdomserfarenheten ses som en styrka och värderas positivt. För de kvinnliga författarna gäller närmast det omvända. Den känslomässiga råheten och intensiteten i gestaltningen ses här som en tillgång.

Mottagandet av Sandbergs *En ensam plats* avviker dock i flera avseenden från det ovanstående. Flera av kritikerna utgår här explicit från sina egna sjukdomserfarenheter i sin bedömning av verket, men i stället för att uttrycka identifikation markerar de en känsla av främlingskap. Det står i kontrast till hur Sandberg själv, i sin dubbelrecension av *Behandlingen* och *Jag föreslår att vi vaknar*, betonar hur dessa verk erbjuder möjligheter till igenkänning i relation till hennes egna erfarenheter av bröstcancer.⁵⁹ *En ensam plats* väcker däremot irritation och vrede just för att dess gestaltning av sjukdomserfarenheten upplevs som så fjärran recensenternas egna sjukdomsupplevelser. "Jag slår igen Kristina Sandbergs *En ensam plats*, arg så att jag

snappar efter luft”, inleder Ulrika Knutsson sin recension i *Svenska Dagbladet*, medan Andreas Ekström i *Sydsvenskan* framhåller att Sandbergs gestaltning av sjukdomen som en ensam plats gjort honom fullkomligt rasande och illa berörd.⁶⁰

Även i dessa fall är det tydligt att sjukdomsberättelsen väcker starka känslor, men till skillnad från tidigare exempel värderas detta inte positivt, utan tvärtom som något som förminskar sjukdomsberättelsens värde. Här är det inte fråga om det erkännande av sjukdomsberättelsens terapeutiska eller kommunikativa funktion som lyfts fram i forskningen, utan om ett avståndstagande grundat i erfarenhetsmässig diskrepans.

I ljuset av Jurecics resonemang kan Knutsons och Ekströms reaktioner sägas illustrera den läsarposition som den reparativa läsningen söker motverka, en hållning där den egna erfarenheten blir måttstock för synen på berättelsens autenticitet och där avvikelser från denna upplevs som provocerande snarare än som öppningar för förståelse. Särskilt Knutsons recension är intressant i detta avseende, eftersom den rör sig från en läsning tydligt färgad av misstankens hermeneutik till en mer bejakande hållning. Till skillnad från Ekström, vars inställning i huvudsak förblir negativ, landar hon till sist i en uttalat positiv värdering. Detta illustrerar hur den misstänksamma och den reparativa läsarten inte nödvändigtvis utesluter varandra. Den kan samexistera och successivt omförhandlas inom ramen för en och samma recension.

Att bli lärd på kuppen

Vid sidan av de emotionella värdena inriktar sig recensionerna i hög grad på sjukdomsberättelsernas kunskapsmässiga dimensioner. ”Ja, man blir inte bara berörd av Rådströms bok utan också lärd på kuppen”, som en recensent uttryckte det.⁶¹ Att berättelserna är känslomässigt drabbande framstår alltså inte som tillräckligt i sig, utan deras värde ökar i ljuset av deras förmåga att förmedla insikter – en central aspekt av värdekategorin kunskapsvärde. Denna hållning artikuleras med all önskvärd tydlighet även i Yukiko Dukes recension av *Barndomsbrunnen*, i vilken hon framhåller hur Greiders gestaltning av uppväxten lyfter texten till att bli ”långt mer än en berörande

skildring av en människas kamp mot en sjukdom”.⁶² Här är det alltså tydligt att det är förmedlingen av kunskapen om en svunnen tid som accentueras och som anses övertrumfa den nutidsförankrade sjukdomsskildringens emotionella värde. I likhet med Torgny Nordins recension av *Behandlingen*, kan man även notera att Dukes värjer sig mot sjukdomsberättelser som gestaltar sjukdomen som en kamp, som en strid, vilket Anne Hunsaker Hawkins framhåller som en strukturerande myt i många sjukdomsberättelser.⁶³

När det gäller värderingen av sjukdomsberättelserna ur ett kunskapsperspektiv är även Rasmus Landströms recension av Kristina Sandbergs *En ensam plats* belysande. Han kontrasterar Sandbergs bröstcancerskildring med Hirdmans och Grimsruds. Trots att han skriver att han är berörd av de sistnämnda, betonar han Sandbergs förmåga att gestalta de existentiella konsekvenserna av att förlora tilliten till sin egen kropp som det som förhöjer textens värde.⁶⁴ Hennes berättelse anses därmed överskrida det privata och bli allmängiltig. Underförstått antyds att Hirdmans och Grimsruds sjukdomsberättelser förblir alltför förankrade i det privata, vilket i sin tur minskar deras kunskapsvärde.

Recensenterna återkommer gång på gång till liknande föreställningar om att sjukdomsberättelser bör förmedla något mer än subjektiva erfarenheter – de ska bidra med existentiella insikter. *Stängt pga hälsosjäl* beskrivs som ett ”försök att ge svar på de allmängiltiga frågorna”, *Jag föreslår att vi vaknar* sägs borra sig djupt in i ”existensens kärna”, och Åsa Beckman menar att Sandberg ”lyst upp terrängen” för alla som en dag kommer att befinna sig i samma situation.⁶⁵ I mottagandet av dessa sjukdomsberättelser genljuder således det värdekriterium som präglade värderingen av 1970-talets kvinnliga bekännelselitteratur och som fortsatt prägla mottagandet av självbiografier under 2000-talet generellt, nämligen att det personliga och privata måste uppnå allmängiltighet för att tillmätas kulturell betydelse.⁶⁶

När det gäller kunskapsvärden går det dock inte att se några större genusasymmetrier i materialet. Även recensionerna av *Som har inget redan hänt* och *Kvicksand* uppehåller sig i hög grad vid den existentiella kunskap som dessa böcker anses förmedla. Den förstnämnda beskrivs som eftertänksam och ögonöppnande, med

förmågan att utmana invanda tankar och ge läsaren en ”en inblick i orons väntrum”.⁶⁷ Den sistnämnda karakteriseras som en bok som ”slår upp [...] stora rymder kring den eviga frågan om vad det är att vara människa”.⁶⁸ Men till skillnad från i många andra recensioner bedöms berättelsens känslomässiga laddning – det faktum att det är fråga om en ”både stark och gripande bok” – som en förutsättning för att detta kunskapsvärde ska realiseras. Det är med andra ord för att texten berör som den anses kunna lära ut något väsentligt – alltså det rakt motsatta i förhållande till Dukes recension av *Barndomsbrunnen* som citerades inledningsvis i detta avsnitt. Detta visar i sin tur på komplexiteten i de värdeförhandlingar som samtidigt sjukdomsberättelser ger upphov till, och hur värden hakar i och förstärker varandra, ibland utifrån helt motsatta utgångspunkter.

Sammantaget knyts sjukdomsberättelsernas kunskapsvärde till deras förmåga att förmedla en form av livsvisdom, det vill säga en erfarenhetsbaserad kunskap som sträcker sig bortom självklarheter och plattityder. Dessa berättelser erbjuder i idealfallet inte enbart en inblick i vad det innebär att vara allvarligt sjuk, utan också en förståelse för vad det innebär att passera gränsen från ”de friskas kungarike” till ”de sjukas”.⁶⁹

I flera recensioner betonas dessutom berättelsernas praktiska användbarhet i kunskapshänseende, vilket tangerar den litterära bruksdimension som bland andra Felski har intresserat sig för.⁷⁰ Ibland sker detta i mycket konkret mening och på ett sätt som tydligt bryter mot den litteraturkritiska reflexen att värja sig mot föreställningen om litteraturens instrumentella värde. Nina Lekander beskriver exempelvis *Jag föreslår att vi vaknar* som en ”blytungt lättfotad och överraskande aforismsamling. Jag stryker under med min egen grådaskiga penna tills den spricker”.⁷¹ Sjukdomsberättelsernas specifika koppling till aforismen – en genre som kännetecknas av koncentration, eftertänksamhet och språklig pregnans – uppmärksammas även i mottagandet av *Kvicksand*, som beskrivs som ”en livgivande berättelse fylld av meningar som direkt kan lyftas ut ur texten och användas som klara och kloka aforismer”.⁷² Här sammanfaller alltså kunskapsvärdet med stil- och formvärdet.

Genom den intertextuella kopplingen med aforismgenren tillskrivs sjukdomsberättelserna ett konkret bruksvärde, men inte enbart som

litteratur, utan som existentiell resurs. I andra fall knyts detta kunskapsmässiga bruksvärde till mer specifika läsargrupper. En recensent av *Som har inget redan hänt* menar att boken borde vara obligatorisk läsning för blivande onkologer, vilket överensstämmer med hur sjukdomsberättelser inom medicinsk humaniora lyfts fram som redskap för att utveckla empati hos läkare.⁷³ En annan recensent beskriver *En ensam plats* som ett ”värdefullt dokument” för alla kvinnor som i framtiden kommer att drabbas av bröstcancer.⁷⁴ I dessa fall flyttas fokus följaktligen från vad den enskilda kritikern lärt sig, till texternas didaktiska kunskapspotential för andra, specifika målgrupper.

Den livsbejakande, hoppingivande och tröstande berättelsen

För tydlighetens skull har jag hitintills i hög grad fokuserat på hur recensionerna aktualiserar emotionella värden och kunskapsvärden var för sig. Samtidigt är det som framgått intressant att notera hur dessa värden i många fall samspelar och ömsesidigt förstärker varandra. Det är även fallet om man beaktar hur recensenterna närmar sig sjukdomsberättelserna utifrån teman som hopp och tröst, samt vad de framhåller i termer av deras livsbejakande fokus. De lyfter återkommande fram att styrkan i sjukdomsberättelserna ligger i hur de bejakar och hyllar livet framför döden. *Kvicksand* beskrivs exempelvis som en ”lovsång till livet” och som en ”bok som uttrycker en förundran över livet snarare än oro för döden”.⁷⁵ I recensionerna av *Som har inget redan hänt* återkommer liknande formuleringar, där berättelsen beskrivs som en ”hyllning till livet” och en ”triumf för livets författare”.⁷⁶ Det kan jämföras med hur *Barndomsbrunnen* sägs uttrycka en ”paradoxal, sprudlande livsglädje”.⁷⁷

Recensenterna bidrar därmed på ett konkret sätt till att upprätthålla och förstärka det slags kulturellt förhållningssätt, triumfatoriska berättelse som Conway menar är problematisk när det gäller litterära sjukdomsskildringar. Denna typ av narrativ tenderar att marginalisera de berättelser som inte uppfyller krav på optimism eller som inte slutar med att sjukdomen övervinns.⁷⁸ Med Franks begrepp kan man säga att dessa kritiker värderar det han kallar ”restitution narratives” – berättelser som struktureras kring mönstret frisk-sjuk-frisk – högre

än ”chaos narratives”, där sjukdomsberättelsen präglas av fragmentering, desorientering och avsaknaden av ett lyckligt slut.⁷⁹

Med detta sagt återfinns det i recensionsmaterialet även exempel där sjukdomsberättelsernas värde snarare anses ligga i deras normbrytande, icke-triumfatoriska, mer kaosartade kvaliteter. Som redan framgått är detta ett centralt inslag i flera av kritikernas värderingar av de kvinnliga sjukdomsberättelserna, särskilt i känslomässigt avseende. De uppskattande påpekandena om att Hirdmans och Greiders böcker inte faller in i den kampretorik som ofta präglar sjukdomsnarrativ – inte minst de tidigare nämnda egen- eller hybridutgivna autopatografierna – skulle även kunna förstås i linje med detta. Det kan tolkas som ett uttryck för en motdiskurs i förhållande till den triumfatoriska berättelsens hegemoni och dess koppling till vad Hanna Meretoja benämner som ”*normative optimism*, the pressure to have a positive approach to one’s illness” – en norm som varit särskilt framträdande i ett cancersammanhang.⁸⁰

Ser man till den höga värderingen av den livsbejakande sjukdomsberättelsen, förbinds denna i sin tur inte sällan med betoningen av dess kapacitet att förmedla hopp, ett begrepp som, vid närmare påseende, visar sig svårt att entydigt ringa in i värdemässiga termer. Som Lars Svendsen påpekar är hopp, även ur ett filosofiskt perspektiv, ett i många avseenden undflyende begrepp som kan tillskrivas olika betydelser och värden beroende på kontexten.⁸¹ I många fall, framhåller Svendsen, avses en känsla, men i andra relateras hoppet snarare till förnuftet. Hoppet behöver, menar han, inte heller förstås som liktydigt med optimism, utan det går att vara hoppfull och pessimistisk på samma gång.⁸²

I recensionsmaterialet förbinds hoppet inte enbart med känslor och kunskap, utan också med tröst. Det faktum att *Kvicksand* är en ”lovsång till livet” gör exempelvis att den ”skänker en strimma hopp till den som förtvivlar”.⁸³ Det är tydligt att det här handlar om framhållandet av ett slags existentiell hoppfullhet, som också innebär att berättelsen konkret kan fungera som ett slags tröst för den som behöver det. Po Tidholms recension av *Barndomsbrunnen* är inne på något liknande. Han framhåller att det finns något hoppfullt i att föreställa sig själv i livets slutskede, med slangar i kroppen, och ändå – som i Greiders sjukdomsberättelse – känna att rädslan för döden

kan anta en vacker form.⁸⁴ Dessa exempel går i linje med hur Jürgen Pieters, i *Literature and Consolation. Fictions of Comfort* (2021), framhåller att ”the power to bring comfort is increasingly seen as one of the prime effects (and, indeed, tasks) of good literature” – ett faktum som han menar gäller för både läsare i allmänhet och, som här, professionella litteraturkritiker.⁸⁵

Sjukdomsberättelsernas värde med avseende på hopp förbinds emellertid inte enbart med deras förmåga att väcka känslor, bidra med existentiella insikter och skänka tröst. I vissa fall beskrivs de som hoppingivande genom att de på ett mer konkret plan visar på kroppens biologiska styrka. Henrik Jansson framhåller till exempel att *Som har inget redan hänt* är ”hoppingivande” eftersom skildringen av sjukdomsförloppet visar på människokroppens imponerande uthållighet och kraft – en påminnelse om att människans fysiologi klarar av mer än vi vågar tro.⁸⁶

Berättelsernas kapacitet att både väcka och hållbarhets hopp – och i förlängningen fungera som tröst – framhålls alltså ur ett värdeperspektiv som något positivt, framför allt i recensionerna av de manliga sjukdomsberättelserna. Detta kopplas mer specifikt till berättelsernas sociala värde och deras potential att skapa gemenskap och förankring i kollektiva sammanhang. När det gäller de kvinnliga är talet om hopp inte lika uttalat, även om det ibland kan anas mellan raderna. I stället betonas deras sociala värde på andra sätt. Kristina Sandberg framhåller exempelvis att *Jag föreslår att vi vaknar* och *Behandlingen* är skildringar som öppnar upp för att dela erfarenheten av sjukdom med andra.⁸⁷ Ulrika Knutson skriver i sin recension av *En ensam plats* att hon, när ”ilskan” över bokens innehåll väl lagt sig, insåg att ”[e]n riktigt bra bok alltid har rum för flera”.⁸⁸ Detta överensstämmer med hur andra recensenter lyfter fram att Sandbergs bok ”skapar en plats där vi kan vara sårbara tillsammans” och att dess värde ligger i dess potential att ge upphov till andra berättelser som i sin tur stärker känslan av att ”vi inte är ensamma”.⁸⁹ Samtidigt är det tydligt att även detta sociala värde är föremål för förhandling. Det framgår inte minst i Andreas Ekströms och Pia Ingströms recensioner av *En ensam plats*, där de, utifrån egna sjukdomserfarenheter, gör närmast motsatt bedömning. Båda framhåller att de inte alls känner igen sig i Sandbergs skildring av sjukdomen som en ensam plats.⁹⁰

Med andra ord kretsar värdeförhandlingen i detta fall kring huruvida berättelsen bidrar till social inkludering eller om den tvärtom verkar exkluderande.

Sjukdom, stil och form

Förhandling är ett centralt begrepp även när det gäller hur recensenterna värderar sjukdomsberättelserna utifrån stil och form. ”Kan lidande mätas med en estetisk måttstock?”, frågade Katarina Bernhardtsson i en *Under strecket*-essä med anledning av debatten som följde på Skugges recension av *En ensam plats*.⁹¹ Skugges svar var, som vi sett, entydigt jakande. Hon menade till och med att Sandbergs sjukdomsberättelse, i brist på konstnärlig kvalitet, aldrig borde ha publicerats.⁹²

Men hur förhåller sig litteraturkritikerna i det mer omfattande recensionsmaterial som står i fokus här till den fråga som Bernhardtsson formulerar? Som analysen visat, så värderas sjukdomsberättelserna inte enbart utifrån stil och form. Tvärtom spelar emotionella, kunskapsmässiga och sociala värden en betydande roll i kritikernas värderingar – och dessa är i sin tur ofta sammanflätade med synen på berättelserna utifrån estetiska utgångspunkter. Kritiken utmärks alltså inte i detta vidare sammanhang av tillämpningen av en strikt konstnärlig måttstock, utan av en förhandling där verkens stil och form ges mening i relation till deras förmåga att beröra, förmedla kunskap och bidra till social gemenskap.

Det innebär dock inte att stil- och formfrågor marginaliseras. En återkommande utmaning för kritikerna är, som framgått, hur de ska förhålla sig till verk som inte lever upp till traditionella krav på litterär kvalitet. I detta avseende liknar inställningen till genren delvis Skugges. Men där hon, enligt ett slags syndabockslogik i René Girards mening, lät *En ensam plats* fungera som en projektduk för genrens förmenta brister och därmed som ett verk att symboliskt stöta ut, intar andra kritiker en motsatt position.⁹³ De ser inte de recenserade sjukdomsberättelserna som uttryck för en enhetlig och ur estetisk synvinkel problematisk genre. I stället lyfter de fram hur de enskilda verken överskrider dess gränser och på olika vis förvandlar sjukdomserfarenheten till konst. *Stängt pga hälsosjäl* beskrivs som

en ”konstnärlig triumf”, *Barndomsbrunnen* hyllas av en recensent som ”stundom bland det vackraste jag läst”, och Grimsruds språkliga skicklighet accentueras gång på gång – för att nämna några exempel.⁹⁴ Stil- och formvärdet är alltså centralt, men värderingarna skiljer sig avsevärt från Skugges avfärdande hållning. Kritiken är dessutom i regel mer erkännssam, även när brister påtalas. Ett illustrativt exempel är Lars Linders recension av *Kvicksand*: ”Henning Mankells språkliga fotarbete är en aning för tungt för att det ska bli riktigt stor litteratur också, men det är oavbrutet intressant, ofta vackert, och hans bilder etsar sig fast.”⁹⁵

Att stil och form ges betydelse i recensenternas bedömningar är inte överraskande, med tanke på att kritikerns uppdrag ytterst är att göra estetiska bedömningar, men det intressanta är att denna värdekategori ständigt förbinds med andra värden. Det är exempelvis Rådströms språkliga briljans, att han har ”ett språk som bär”, som gör hans berättelse så känslomässigt drabbande.⁹⁶ På liknande sätt beskriver Maria Küchen hur *Barndomsbrunnen* ”vindlar fram i ett gränsland mellan prosa och dikt. Den är lätt att följa, jag dras med och vill ha mer”.⁹⁷ Här är det alltså stil och form som ger upphov till inlevelse och ett känslomässigt förankrat narrativt begär. Även Åsa Beckmans recension av *En ensam plats* visar på sambandet mellan stil och formvärdet och berättelsens emotionella värde. Beckman menar att Sandbergs ”stilistisk[a] kunnighet” uppväger bokens ”känslostark[a] material”.⁹⁸ Utan denna balans hade värderingen förmodligen inte varit lika positiv.

Avslutning

I denna artikel har jag undersökt hur samtida svenska litteraturkritiker värderar sjukdomsberättelser om cancer skrivna av etablerade författare, i syfte att belysa de normer och förhållningssätt som präglar den kritiska diskussionen om litteratur och sjukdom under det begynnande 2000-talet. Analysen visar att mottagandet av samtida svenska sjukdomsberättelser präglas av komplexa och inte sällan motstridiga värdeförhandlingar, där det som här kallats stil- och formvärden, kunskapsvärden, emotionella värden och sociala värden utgör centrala komponenter. Dessa värden framträder sällan isolerat

i recensionerna. Snarare binds de samman i olika värdekedjor – i mönster där ett värde stödjer, förstärker eller förutsätter ett annat.⁹⁹ Ett viktigt resultat av analysen är att den synliggör hur dessa kedjor kommer till uttryck, vilket i sin tur visar på den dynamiska process genom vilket sjukdomsberättelsernas litterära och kulturella värde ytterst görs.

Vissa värdekedjor rör sig från stil och form till känsla till kunskap. I dessa fall betonas hur en språkligt och stilistiskt genomarbetat gestaltning gör de starka känslorna möjliga att ta till sig, och hur dessa känslor i sin tur öppnar för djupare insikter om den existentiella ut-satthet allvarlig sjukdom innebär. Andra kedjor går i andra riktningar, exempelvis från kunskap till känsla till verkens förmåga att öppna upp för social gemenskap – eller direkt från känsla till kunskap.

Samtidigt är det tydligt att ett enskilt värde kan ta överhanden, vilket leder till att värdekedjan bryts, till exempel om gestaltningen uppfattas som alltför känslomättad eller brister med avseende på stil och form. I sådana fall ifrågasätts också sjukdomsberättelsens litterära och kulturella legitimitet. Det gäller särskilt när recensenten inte känner igen sig i berättelsen, och därmed inte upplever att den bidrar till social gemenskap eller tillför någon kunskap.

Genus är också en central faktor i dessa sammanhang och kan i vissa avseenden sägas vara avgörande för vilka värdekedjor som aktualiseras. De kvinnliga författarnas sjukdomsberättelser tillskrivs i hög grad värde genom det sätt som de väcker eller gestaltar starka känslor, i synnerhet när detta kan relateras till sociala erfarenheter och politisk medvetenhet. Här går värdekedjan från känsla till kunskap, till ett framhållande av textens sociala effekter, till exempel genom att bidra till inkludering. Värderingen av de manliga författarnas sjukdomsberättelser tenderar i stället att följa kedjan känslomässig återhållsamhet, intellektuell reflektion och existentiell kunskap. Dessa skillnader exemplifierar hur uppfattningar om kön styr vilka uttryck som anses värdefulla och på vilka sätt.

Avslutningsvis vill jag återknyta till Ann Jurecics distinktion mellan misstänksam och reparativ läsning. Den svenska litteraturkritik som här stått i fokus visar tydliga spår av den misstänksamhet mot sjukdomsberättelsen som hon identifierar i ett anglosaxiskt sammanhang. Skepsisen riktas emellertid inte i första hand mot det enskilda

verket, utan mot sjukdomsberättelsegenren som sådan, den fond mot vilken värdeförhandlingarna utspelar sig. Samtidigt återfinns också, som framgått, ansatser till det Jurecic kallar reparativa läsningar i recensionsmaterialet, där en mer öppen och inklämmande hållning tillämpas. Dessa läsningar möjliggörs genom värdekedjor där flera av värdekategorierna samspelar, exempelvis när den subjektiva sjukdomserfarenheten gestaltas på ett sätt som öppnar upp för social gemenskap, eller när det personliga uttrycket anses ha allmängiltiga och existentiella dimensioner.

Att som i denna artikel fokusera på hur detta slags värdekedjor skapas och bryts upp ger en viktig inblick i den litteraturkritiska värderingens mekanismer vad gäller samtidens sjukdomsberättelser. Det blottlägger även en intressant spänning mellan övergripande föreställningar om genrens värde och värderingar av enskilda verk – en spänning som i förlängningen synliggör mer grundläggande aspekter gällande vad som räknas som värdefull litteratur i vår tid.

Noter

- 1 Linda Skugge, "Blir inte konst för att man skriver om cancer", *Expressen*, 2021-05-23. <https://www.expressen.se/kultur/bocker/blir-inte-konst-for-att-man-skriver-om-cancer/>.
- 2 Se t.ex. Åsa Linderborg, "En dag vill Skugge be Sandberg om ursäkt", *Aftonbladet*, 2021-05-24. <https://www.aftonbladet.se/kultur/a/39vvrL/en-dag-vill-skugge-be-sandberg-om-ursakt>, och Madelaine Levy, "Respektlöshet bygger varumärket Skugge", *Svenska Dagbladet*, 2021-05-26. <https://www.svd.se/a/E6eke/respektsloshet-bygger-varumarket-skugge>.
- 3 Se t.ex. Lyra Ekström Lindbäck, "Uppfriskande att Skugge vägrar kokettera", *Svenska Dagbladet*, 2021-05-25. <https://www.svd.se/a/rgomA8/uppfriskande-att-skugge-vagr-ar-kokettera>, och Johanna Frändén, "Låt bli att blotta er om ni inte kan ta konsekvenserna", *Aftonbladet*, 2021-05-28. <https://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/a/39vzqq/lat-bli-att-blotta-er-om-ni-inte-kan-ta-konsekvenserna>.
- 4 Autopatografi-begreppet är här hämtat från G. Thomas Couser, *Recovering Bodies. Illness, Disability, and Life-Writing* (Madison: University of Wisconsin Press, 1997), 5. Att sjukdomsberättelser ofta väcker "extreme responses" framhålls t.ex. av Nina Schmidt i *The Wounded Self. Writing Illness in Twenty-First-Century German Literature* (Rochester: Camden House, 2018), 24.
- 5 För en diskussion om mottagandet av *Jag vill inte dö, jag vill bara inte leva*, se Cristine Sarrimo, *Jagets scen. Självframställning i olika medier* (Göteborg & Stockholm: Makadam, 2012), kap 2: "Samspelet och kampen mellan person, persona, mediebild och författare (Ann Heberlein)", 63–88. När det gäller tidigare ansatser i artikelns riktning har jag analyserat debatten om *En ensam plats*,

fast då inte utifrån det bredare diskursiva perspektiv som är i fokus i denna artikel, se Christian Lenemark, "Valuation and Vulnerability. An Analysis of the Reception of Two Illness Narratives in the Contemporary Swedish Literary Landscape", *Folia Scandinavica*, vol. 35 (2024), 103–115, <https://doi.org/10.14746/fsp-2024.35.09>.

- 6 För en diskussion av den självbiografiska sjukdomsberättelsegenrens framväxt i Sverige, se Katarina Bernhardsson, "Självbiografiska berättelser om sjukdom. En introduktion till en levande genre", i *Vetenskapssocieteten årsbok 2021*, Daniel Möller red. (Lund: Vetenskapssocieteten, 2021), 19–41.
- 7 Couser, *Recovering Bodies*, 292.
- 8 Som exempel på kändisautopatografier om cancer publicerade under 2010-talet kan nämnas Pamela Anderssons *Jag ska inte dö idag* (2014), Annika Lantz *Vad ska en flicka göra? Konsten att vara riktigt rädd* (2016) och Klas Ingessons *Det är bara lite cancer. Om livet, döden och myten om mig själv* (2016).
- 9 Jfr Couser, *Recovering Bodies*, 293.
- 10 Bernhardsson, "Självbiografiska berättelser om sjukdom", 28.
- 11 Materialet är framtaget genom sökningar i Mediearkivet. Här bör nämnas att många av recensionerna i landsortspressen förekommer i flera olika versioner i olika tidningar, ofta med varierande rubriker, särskilt när recensenten är knuten till samma mediekoncern. Kvantitativt sett publicerades alltså fler än 75 recensioner. Eftersom fokus i denna artikel ligger på den kvalitativa bedömningen av de olika verken har jag dock valt att endast inkludera de unika recensionerna och inte det totala antalet publicerade versioner. Jag har även valt att ta med recensioner publicerade i *Hufvudstadsbladet*, samt i de fall där det varit möjligt länkat till de digitala versionerna av recensionerna i noterna. Dessa har inte sällan givits andra rubriker än de tryckta. Även publiceringsdatum kan variera, men här utgår jag från det datum då texten först publicerades digitalt.
- 12 Johan Svedjedal, "Kritiska tankar. Om litteraturkritiken", i *Litteraturens offentligheter*, Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson red. (Lund: Studentlitteratur, 2009), 157–176.
- 13 Lina Samuelsson, *Kritikens ordning. Svenska bokrecensioner 1906, 1956, 2006* (Karlstad: Bild, text & form, 2013), 9.
- 14 Jfr Arthur W. Frank, *The Wounded Storyteller. Body, Illness, and Ethics*, 2:a uppl. (Chicago: University of Chicago Press, 2013), där en central tanke är att sjukdomsberättelser fyller en viktig funktion genom att de både går i dialog med den biomedicinska förståelsen av sjukdom och i viss mån bidrar med nya föreställningar om vad det innebär att vara sjuk som bryter med denna. Till skillnad från föreliggande artikel fokuserar Frank dock inte på litteraturkritikens värderingar av denna typ av berättelser.
- 15 Barbara Herrnstein Smith, *Contingencies of Value. Alternative Perspectives for Critical Theory* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1988), samt samma författare, "Värde/värdering", i *Litteraturens värden*, Anders Mortensen red. (Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 2009), 27–38.
- 16 Herrnstein Smith, "Värde/värdering", 32f.
- 17 Herrnstein Smith, "Värde/värdering", 33.
- 18 Torbjörn Forslid, et al., *Höstens böcker. Litterära värdeförhandlingar 2013*, (Göteborg & Stockholm: Makadam, 2015), 74–79.
- 19 Samuelsson, *Kritikens ordning*, 11.

- 20 Ett undantag som i ett svenskt sammanhang bekräftar regeln är i detta avseende Katarina Bernhardssons analys av recensioner av fem svenska anorexi- och bulimiberättelser, publicerade i slutet av 1900-talet och i början av 2000-talet. Även Bernhardsson utgår liksom i denna artikel från ett omfattande recensionsmaterial, men hon är företrädesvis intresserad av att undersöka hur litteraturkritiken är med och definierar och lanserar en svensk litterär anorexi- och bulimigenre. I sin diskussion tangerar hon emellertid frågor om litterärt värdeskapande, men fokus ligger inte, som i denna artikel, explicit på detta. Se Katarina Bernhardsson, "Ätstörning som litterär störning. Berättelser om anorexi och bulimi i kritisk belysning", i *Litteraturens värden*, Anders Mortensen red. (Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 2009), 248–260.
- 21 Se t.ex. Katarina Bernhardsson, *Litterära besvär. Skildringar av sjukdom i samtida prosa* (Lund: Ellerströms, 2011); Linda Nesby, *Sinne, samhold og kjendiser. Sykdomsskildringer i skandinavisk samtidslitteratur* (Oslo: Universitetsforlaget, 2021), <https://doi.org/10.18261/9788215045122-2021>, och Christian Lene-mark, "'Det lutar åt cancer'. Agneta Klingspors *Stängt pga hälsosjäl* och kvinnliga bröstcancerberättelser", i *Allvarligt talat. Berättelser om livet*, Maria Sjöberg red. (Göteborg & Stockholm: Makadam, 2018), 299–315; "Underkastelse och motstånd. Litterära bröstcancerberättelser och Rosa bandet-kulturen i 2010-talets Sverige", *Tidskrift för genusvetenskap*, vol. 43 (2022:1), 93–114, <https://doi.org/10.55870/tgv.v43i1.10291>; samt "Vad män skriver om när de skriver om cancer. Greider, Mankell, Rådström", *Samlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur*, vol. 144 (2023), 272–296.
- 22 Frank, *The Wounded Storyteller*, 54.
- 23 Se t.ex. Bernhardsson, *Litterära besvär*, 17, 47, 52, och Nesby, *Sinne, samhold og kjendiser*, 12f., 15, 33, 54.
- 24 Se t.ex. Susan Gubar, *Reading and Writing Cancer. How Words Heal* (New York: W. W. Norton & Company, 2016).
- 25 Se t.ex. Rita Charon, *Narrative Medicine. Honoring the Stories of Illness* (Oxford: Oxford University Press, 2006), Katarina Bernhardsson, et al., *Litteratur & läkekonst. Nio seminarier i medicinsk humaniora* (Göteborg & Stockholm: Makadam, 2021), samt Bernhardsson et al., "Där litterärt språk möter läkar-språk. Litteraturens potential för undervisning i medicinsk humaniora", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, vol. 54 (2024:2), 98–123, <https://doi.org/10.54797/tfl.v54i2.23545>.
- 26 Ann Jurecic, *Illness as Narrative* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2012), 10–14.
- 27 Jurecic, *Illness as Narrative*, 109–112. Se även det avslutande kapitlet: "Reparative Reading", 113–131.
- 28 Couser, *Recovering Bodies*, 290.
- 29 Mikael R Karlsson, "Mankells förundran", *Ystads Allehanda*, 2014–10–09, <https://www.ystadsallehanda.se/artikel/mankells-forundran/>.
- 30 Po Tidholm, "Göran Greider skriver med större sårbarhet än någonsin", *Dagens Nyheter*, 2021–08–28, <https://www.dn.se/kultur/goran-greider-skriver-med-storre-sarbarhet-an-nagonsin/>.
- 31 Kathryn Conway, *Beyond Words. Illness and The Limits of Expression* (Albuquerque: University of New Mexico Press, 2007), se särskilt kapitlet "The Cultural Story of Triumph", 17–40.
- 32 Conway, *Beyond Words*, 9f.

- 33 Karlsson, "Mankells förundran", och Tidholm, "Göran Greider".
- 34 Jan Ceder, "En bok att utsätta sig för", *Bohusläningen*, 2010-09-19.
- 35 Ingrid Elam, "Yvonne Hirdmans cancerdagbok är full av liv och ilska", *Dagens Nyheter*, 2019-12-17, <https://www.dn.se/kultur-noje/yvonne-hirdmans-cancer-dagbok-ar-full-av-liv-och-ilska/>.
- 36 Jakob Carlander, "Livsmod och hopp för svåra tider", *Uppsala Nya Tidning*, 2021-01-23, <https://www.unt.se/kultur/recension/artikel/livsmod-och-hopp-for-svara-tider/r1732q1r>.
- 37 Kristofer Folkhammar, "En innerlig och oförskräckt närkamp med cancer", *Aftonbladet*, 2019-09-30, <https://www.aftonbladet.se/kultur/bokrecensioner/a/zGXqa1/en-innerlig-och-oforskrackt-narkamp-med-cancer>.
- 38 Se t.ex. Mary K. DeShazer, *Mammographies. The Cultural Discourses of Breast Cancer Narratives* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2013), och Emilia Nielsen, *Disrupting Breast Cancer Narratives. Stories of Rage and Repair* (Toronto: University of Toronto Press, 2019). Se även Lenemark, "Underkastelse och motstånd".
- 39 Maija Niittymäki, "Mankell tar upp de eviga frågorna", *Vestmanlands Läns Tidning*, 2014-10-09; Oline Stig, "Niklas Rådströms rapport från livet med leukemi förmedlar en paradoxal livskänsla", *Sydsvenskan*, 2021-01-11, <https://www.sydsvenskan.se/artikel/niklas-radstroms-rapport-fran-livet-med-leukemi-formedlar-en-paradoxal-livskansla/>; Maria Küchen, "Göran Greiders blick på cancer är nyfiken snarare än skrämmd", *Helsingborgs Dagblad*, 2021-09-05, <https://www.hd.se/2021-09-05/goran-greiders-blick-pa-cancer-ar-nyfiken-snarare-an-skramd/>; Eva Ström, "Beate Grimsrud skriver inte om cancer, hon skriver om kärlek", *Sydsvenskan*, 2019-09-17, <https://www.sydsvenskan.se/2019-09-17/beate-grimsrud-skriver-inte-om-cancer-hon-skriver-om-karlek/>, samt Nina Lekander, "Jag tar en cigg och tänker på mina sjuka och döda", *Expressen* 2019-09-14, <https://www.expressen.se/kultur/bocker/jag-tar-en-cigg-och-tanker-pa-mina-sjuka-och-doda/>.
- 40 Torgny Nordin, "Recension: 'Behandlingen' – Yvonne Hirdman", *Göteborgs-Posten*, 2019-09-12, <https://www.gp.se/kultur/litteratur/litteraturrecension/recension-behandlingen-yvonne-hirdman.c359eb65-f334-47e3-9452-f0e-8ce620647>. Susan Sontag, *Sjukdom som metafor*, Britt Arenander övers. (Stockholm: Brombergs, [1978] 1981).
- 41 Se t.ex. Jonas Thente, "Niklas Rådström skriver från dödens väntrum", *Dagens Nyheter*, 2021-01-12, <https://www.dn.se/kultur/niklas-radstrom-skriver-fran-dodens-vantrum/>, och Gunnar Balgård, "Enkelhet gäller för Göran Greider", *Västerbottens-Kuriren*, 2021-11-12, <https://www.vk.se/2021-11-12/enkelhet-galler-for-goran-greider>.
- 42 Det faktum att kritikerna på detta sätt lyfter fram sjukdomsberättelsernas emotionella värde överensstämmer även med Lina Samuelssons iakttagelse att den svenska litteraturkritiken under 2000-talets inledning i allt högre grad vilar på känslomässiga argument: "Kritikerna motiverar ofta sina åsikter med den effekt läsningen haft på dem, om de blivit rörda, drabbade, tagna eller chockerade." Samuelsson, *Kritikens ordning*, 135.
- 43 Rikard Flyckt, "Beate Grimsrud om cancer som inte tar hänsyn", *Jönköpings-Posten*, 2019-10-22, <https://www.jp.se/2019-10-22/beate-grimsrud-om-cancer-som-inte-tar-hansyn/>.
- 44 Nina Björk, "Beate Grimsruds nya roman är som vatten för en törstande strupe",

Dagens Nyheter, 2019-08-26, <https://www.dn.se/kultur-noje/bokrecensioner/bokrecension-beate-grimsruds-nya-roman-ar-som-vatten-for-en-torstande-strupe/>.

- 45 Annelie Bränström-Öhman, "Ett ärrat försvar för sin egen berättelse", *Västerbotens-Kuriren*, 2021-05-27, <https://www.vk.se/2021-05-27/ett-arrat-forsvar-for-sin-egen-berattelse>.
- 46 W. K. Wimsatt, M. C. Beardsley, "The Affective Fallacy", *The Sewanee Review* vol. 57 (1949:1), 31-55. Se även Christian Dahl, "Affekt", i *Litteratur. Introduktion till teori och analys*, Lasse Horne Kjaeldgaard et al. red., Sven-Erik Torhell övers. (Lund: Studentlitteratur, 2015), 252.
- 47 Rita Felski, *Uses of Literature* (Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing, 2008), och *Hooked. Art and Attachment* (Chicago: The University of Chicago Press, 2020).
- 48 För en diskussion om maskulinitet visavi känslor i en svensk sjukdomsberättelse-kontext, se Lenemark, "Vad män skriver", 277, 283-286.
- 49 Felski, *Uses of Literature*, 105f.; Dan Sjögren, "Rådström skriver stark rapport från Cancerland", *Dala-Demokraten*, 2021-01-12, <https://www.dalademokraten.se/2021-01-12/radstrom-skriver-stark-rapport-fran-cancerland/>.
- 50 James Chandler, "Sentiment", i *Oxford Research Encyclopedia of Literature* (Oxford: Oxford University Press, 2020), <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190201098.013.1103>.
- 51 Åsa Haneli, "Öppenhjärtig men distanserad Mankell", *Folkbladet*, 2014-10-29, <https://www.folkbladet.nu/2014-10-29/oppenhjartig-men-distanserad-mankell>; Henrik Jansson, "Niklas Rådström ger ut boken 'som ingen författare vill skriva och som få författare kan låta bli att försöka sig på att skriva när tillfälle ges'", *Hufvudstadsbladet*, 2021-03-14, <https://www.hbl.fi/2021-03-14/niklas-rads-trom-ger-ut-boken-som-ingen-forfattare-vill-skriva-och-som-fa-forfattare-kan-lata-bli-att-forsoka-sig-pa-att-skriva-nar-tillfalle-ges/>.
- 52 Jfr Chandler, "Sentiment".
- 53 Lenemark, "Vad män skriver", 289-291.
- 54 Sianne Ngai, *Ugly Feelings* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2005).
- 55 Jfr Sara Ahmeds diskussion om känslornas politiska roll i den feministiska kampen, se Sara Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, 2 uppl. (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014), 172-178.
- 56 Elam, "Yvonne Hirdmans cancerdagbok".
- 57 Nielsen, *Disrupting Breast Cancer Narratives*.
- 58 Bränström-Öhman, "Ett ärrat försvar".
- 59 Kristina Sandberg, "Vi som levt ett liv före och efter cancer vet skillnaden", *Svenska Dagbladet*, 2019-09-07, <https://www.svd.se/a/Adq9A/ett-varsel-om-att-livet-nar-som-helst-kan-ta-slut>.
- 60 Ulrika Knutson, "Hon frontar döden – och det gör hon lysande", *Svenska Dagbladet*, 2021-05-22, <https://www.svd.se/a/eK9K1a/hon-frontar-doden-och-gor-det-lysande>; Andreas Ekström, "Kristina Sandberg skriver om bröstcancer som förändrade henne för alltid", *Sydsvenskan*, 2021-05-23, <https://www.sydsvenskan.se/2021-05-23/kristina-sandberg-skriver-om-brostcancer-som-forandrade-henne-for-alltid>.
- 61 Stig, "Niklas Rådströms rapport".
- 62 Yukiko Duke, "Göran Greider delar minnen med sällsam lyskraft", *Svenska*

Dagbladet, 2021-08-29, <https://www.svd.se/a/mrMXEL/greider-delar-minnen-med-sallsam-lyskraft>.

- 63 Anne Hunsaker Hawkins, *Reconstructing Illness Narratives. Studies in Pathography*, 2 uppl. (West Lafayette, Indiana: Purdue University Press, 1999).
- 64 Rasmus Landström, "Skoningslös återkomst om att leva med cancer", *Dagens ETC*, 2021-05-24, <https://www.etc.se/kultur-noje/skoningslos-aterkomst-om-att-leva-med-cancer>.
- 65 Åsa Beckman, "En sjukdomsskildring att bära med sig resten av livet", *Dagens Nyheter*, 2021-05-24, <https://www.dn.se/kultur/en-sjukdomsskildring-att-bara-med-sig-resten-av-livet/>.
- 66 Se t.ex. Cristine Sarrimo, *När det personliga blev politiskt. 1970-talets kvinnliga bekännelse och självbiografi* (Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 2000), Christian Lenemark, *Sanna lögner. Carina Rydberg, Stig Larsson och författarens medialisering* (Hedemora: Gidlunds, 2009), och Karl Malmqvist, *Offentlighetens gränser. Fem kultursociologiska studier av kontroverser kring litterära självframställningar i Sverige, 1976-2008* (Göteborg: Daidalos, 2012).
- 67 John Sjögren, "Rådströms bok är en hyllning till livet", *Svenska Dagbladet*, 2021-01-12, <https://www.svd.se/a/oAkbOo/radstroms-bok-ar-en-hyllning-till-livet>.
- 68 Lars Linder, "Henning Mankell: 'Kvicksand'", *Dagens Nyheter*, 2014-10-13, <https://www.dn.se/kultur-noje/bokrecensioner/henning-mankell-kvicksand/>.
- 69 Sontag, *Sjukdom som metafor*, 5.
- 70 Se Felski, *Uses of Literature* och *Hooked*.
- 71 Lekander, "Jag tar en cigg".
- 72 Lars Hedström, "Livgivande berättelse", *Norrbottnens-Kuriren*, 2014-10-21.
- 73 Sjögren, "Rådström skriver".
- 74 Britt Häll, "Kristina Sandberg inbjuder till ryggmärgsläsning", *Kyrkans Tidning*, 2021-06-03, <https://www.kyrkanstidning.se/kultur/sandberg-inbjuder-till-rygg-margslasning>.
- 75 Lena S. Karlsson, "Henning Mankells lovsång till livet", *Dala-Demokraten*, 2014-10-09, <https://www.dalademokraten.se/artikel/henning-mankells-lovsang-till-livet>; Karlsson, "Mankells förundran".
- 76 Sjögren, "Rådströms bok"; Margaretha Levin Blekestad, "Rådströms medborgarskap bland de friska tar slut: 'Något av det finaste jag läst'", *Nerikes Allehanda*, 2021-01-12, <https://www.na.se/2021-01-12/radstroms-medborgarskap-bland-de-friska-tar-slut-nagot-av-det-finaste-jag-last/>; Ulrika Kärnborg, "Som läsare tackar jag för förtroendet", *Expressen*, 2021-01-12, <https://www.expressen.se/kultur/bocker/som-lasare-tackar-jag-for-fortroendet/>.
- 77 Jens Liljestrand, "Greider ger högern och döden ett långfinger", *Expressen*, 2021-08-28, <https://www.expressen.se/kultur/bocker/greider-ger-hogern-och-doden-ett-langfinger/>.
- 78 Conway, *Beyond Illness*.
- 79 Frank, *The Wounded Storyteller*, 75ff., 97ff.
- 80 Hanna Meretoja, "A Dialogics of Counter-Narratives", i *Routledge Handbook of Counter-Narratives*, Klarissa Lueg et al. red. (London: Routledge, 2020), 38.
- 81 Lars Svendsen, *A Philosophy of Hope* (London: Reaktion Books, 2024), 11f.
- 82 Svendsen, *A Philosophy of Hope*, 7.
- 83 Karlsson, "Henning Mankells lovsång".
- 84 Tidholm, "Göran Greider skriver".

- 85 Jürgen Pieters, *Literature and Consolation. Fictions of Comfort* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2021), 7.
- 86 Jansson, "Niklas Rådström ger ut".
- 87 Sandberg, "Vi som levt".
- 88 Knutson, "Hon frontar döden".
- 89 Häll, "Kristina Sandberg inbjuder"; Susanna Holmlund, "Kristina Sandbergs omstridda bok om sin cancer – kunde varit din eller min erfarenhet", *Gefle Dagblad*, 2021-06-16, <https://www.gd.se/2021-06-16/kristina-sandbergs-omstridda-bok-om-sin-cancer-kunde-varit-din-eller-min-erfarenhet/>.
- 90 Ekström, "Kristina Sandberg skriver"; Pia Ingström, "Linda Skugge hade fel – Kristina Sandbergs cancerskildring är arg, otrevlig och god litteratur", *Hufvudstadsbladet*, 2021-05-31, <https://www.hbl.fi/artikel/linda-skugge-hade-fel-kristina-sandbergs-cancerskildring-ar-arg-otrevlig-och-god-litteratur/>.
- 91 Katarina Bernhardsson, "Kan lidande mätas med en estetisk måttstock?", *Svenska Dagbladet*, 2021-06-16, <https://www.svd.se/a/aPgaba/kan-lidande-matas-med-en-estetisk-mattstock>.
- 92 Skugge, "Blir inte konst för att man skriver om cancer".
- 93 För en inblick i Girards syn på syndabockens samhällliga och kulturella funktion, se René Girard, *Syndabocken – en antologi*, Gunilla von Malmborg övers. (Stockholm: Themis, 2007).
- 94 Crister Enander, "En viktig bok som ger livsmod", *Sundsvalls Tidning*, 2010-08-08, <https://www.st.nu/artikel/en-viktig-bok-som-ger-livsmod>.
- 95 Linder, "Henning Mankell".
- 96 Sjögren, "Rådströms bok", och Johan Werkmäster, "Recension: 'Som har inget redan hänt' av Niklas Rådström", *Göteborgs-Posten*, 2021-01-23, <https://www.gp.se/kultur/litteratur/litteraturrecension/recension-som-har-inget-re-dan-hant-av-niklas-radstrom-b3920b5b-a526-42bo-8dbc-252fo6a73418>.
- 97 Küchen, "Göran Greiders blick".
- 98 Beckman, "En sjukdomsskildring".
- 99 Begreppet värdekedja används här alltså på ett lite annat sätt än inom till exempel bokhistoria och förlagsstudier, där man ibland talar om en litterär värdekedja utifrån ett vidare perspektiv, innefattande hur olika aktörer (författare, agenter, förlag, redaktörer, kritiker, läsare) tillför värde till det enskilda verket i olika skeden av dess produktion, distribution och konsumtion. Se t.ex. John B. Thompsons diskussion av den samtida bokmarknaden i *Merchants of Culture. The Publishing Business in the Twenty-First Century* (Cambridge: Polity, 2010). Se även Forslid, et al. *Höstens böcker*, 113.